

Ještě k tématu pavučin. Odpověď Prokopu Tomkovi

Na moji esej *Svoboda pavučiny*, otištěnou v revue *Paměť a dějiny* č. 3/2020, odpověděl historik Prokop Tomek polemickou statí *Svoboda nesplétat pavučiny* (*Paměť a dějiny* č. 4/2020). S mým příspěvkem podle svých slov nesouhlasil natolik, že to dokonce překonalo jeho „*nechtů pouštět se do marných polemik*“.

„*Vždycky jsem si myslel, že historik má za úkol podle svého nejlepšího vědomí a svědomí sloužit společnosti především co neobjektivnějším výkladem minulosti, hledáním příčin a vysvětlováním důsledků*“, uvádí Prokop Tomek a přechází tak přímo k jádru věci, totiž k historikově úloze v moderní společnosti.

Tomkův historik je empirickým kontextualistou. Usiluje o „*relativní integraci*“ sledovaných jevů v rámci ohraničených oblastí bádání, na základě kauzálně sledovaných souvislostí. Vybírá určité prvky sledovaného historického pole – např. vybranou událost – a tyto prvky izoluje, aby byl schopen identifikovat kauzální vztah mezi událostí a jejím širším společenským kontextem.¹ Vychází přitom z kritiky pramenů (*Quellenkritik*) a propojuje interpretovaná fakta do „*publikovaných vyprávění*“.² Chce podat věci „*tak, jak se skutečně staly*“, podle známé zásady Leopolda von Rankeho.³

Rankeho historismus kladl důraz na „*očividné a nepopíratelné*“.⁴ Vyrůstal v symbióze s Hegelovou filozofií dějin. Nebyla náhoda, že právě v období devadesátých let 20. století se důraz na „*objektivní*“ historické vyprávění

vrátil s plnou silou. Nešlo tehdy jen o snahu konfrontovat „*ideologickou kvaziskutečnost*“.⁵ Svou roli zde hrála i Fukuyamova hegelovská a neolibérální perspektiva „*zakončení racionálního působení historických sil*“, modifikovaná představa o objektivaci „*ducha*“ do finální podoby globalizované liberální reality konce dějin.⁶

Když mluvím o „*whiteovské konfiguraci faktů*“, varuji před tím, abychom podlehlí lákavé iluzi, že pouze na základě empiricky zjištěných a kauzálně ukotvených skutečností můžeme okamžitě formulovat představu o tom, že „*takto se to stalo, toto je pravda, to je finální bod výkladu, ke kterému jsme na základě výzkumu dospěli*“. Přesně takovýto přístup vede k psaní dějin v podobě moralizujících zkratk. Takový způsob psaní dějin je návratem na hegelovské pozice, zpět k představě, že je zde reálně přítomný nerozporný a objektivní „*duch pravdy*“, jehož manifestaci jako historikové pouze uvádíme do souvislostí. Řada metodologických či epistemologických inovací jako novokantovský psychologismus nebo strukturalismus ale ukázala, nakolik jsou pojmy objektivity a kauzality problematické.

Kauzální a pozitivistický, empirický determinismus je jistě funkční mimo jiné při výkladu politických dějin. Co si s ním ale počít při studiu například dějin myšlení, kde jde o vystižení vazeb a konstelací, jež ani nemohou být včleněny do jasného a objektivně čitelného kauzálního rámce? Zaměříme-li se na intelek-

tuální dějiny, na charakter dlouhodobé transformace idejí a procesů, narážíme na problém. Uvést, „*jak se věci skutečně staly*“, je už ze samé povahy věci nemožné.

To podstatné ale je, že díky odtržení od vývoje západní historiografie u nás zatím chybí povědomí o tom, že propojení historické práce s autorovou politickou orientací se nemusí zcela vylučovat. Naopak je něčím, co umožňuje historikům být účastníky společenského dialogu. Spojené státy mají například dlouhou tradici progresivistické historiografie. K ní náleží nejen Howard Zinn, ale i Richard Hofstadter, významný historik sociálních dějin, nebo Charles Beard, který stál u zrodu dějin idejí. Vzpomenout lze i Jona Meachama, který se stal členem týmu Joea Bidena při prezidentské kampani 2020 a je autorem několika Bidenových projevů. Protipólem zmíněných liberálních či levicových historiků jsou naopak konzervativci – například známý Richard Pipes.

Historie je intelektuální disciplína a je součástí veřejného diskurzu. V občanské společnosti jsme neustále konfrontováni s ideovými postoji. Všechny vznášejí nárok na výklad společenského dění a ani sebelepší izolace v badatelně nás nezbaví odpovědnosti za to, že jsme jejich součástí, žijeme pod jejich vlivem, a tak jako tak produkujeme druh vyprávění, který je s jejich pojetími v souladu, anebo je naopak konfrontuje. Splétáme pavučiny – ať již chceme, anebo ne.

Ondřej Holub

1 WHITE, Hayden: *Metahistorie. Historická imaginace v Evropě devatenáctého století*. Host, Brno 2011, s. 35–36.

2 BERGER, Stefan a kol.: *Jak se píšou dějiny. Teorie a praxe*. CDK, Brno 2016, s. 59.

3 LE GOFF, Jacques: *Paměť a dějiny*. Argo, Praha 2007, s. 172.

4 HAVELKA, Miloš: *Ideje, dějiny, společnost. Studie k historické sociologii vědění*. CDK, Brno 2010, s. 24.

5 KOPEČEK, Michal – GJURIČOVÁ, Adéla (eds.): *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Paseka, Praha – Litomyšl 2008, s. 24.

6 BOOTH, Ken – SMITH, Steve: *Současné teorie mezinárodních vztahů*. Barrister & Principal, Brno 2001, s. 75.